

ELS OCHANDO. UNA FAMÍLIA D'ESCUPTORS BARROCS AMB LLIGAMS A CONSTANTÍ

Joan Yeguas i Gassó

Els Ochando foren una família d'escultors del segle XVIII, amb bastants membres documentats, la majoria dels quals estaven vinculats amb la vila d'Almassora (la Plana Alta). Tot i això, els seus avantpassats podrien haver estat originaris de Castella, ja que a la província de Salamanca i a la de Segòvia trobem pobles anomenats "Ochando".

No sabem qui fou el cap de la nissaga artística. Potser caldria apuntar cap a Josep Ochando I (doc. 1695-1759). El 1695 se li abonon diners per obres a l'Hospital de Vila-real. El 1705 signa l'acord per a realitzar el retaule major de la parroquial de Valdealgorfa. Poc després, el 1707 Josep i Joan Baptista, germans i veïns de Ràfels (el Matarranya), visuren el tabernacle del mateix retaule de Valdealgorfa. El 1717 Josep, llavors com habitant de Vila-real, visura el retaule major de l'església del convent de Nostra Senyora del Carme a Alcanyis, juntament amb Martín Villabona, escultor de Belchite. El 1727 contracta treballa en un retaule de sant Joaquim a la parroquial d'Alcora, on el comte d'Aranda el contracta per a la seva nova fàbrica de ceràmica, i esdevé mestre principal entre 1743-1751, però encara hi està vinculat el 1759.

Joan Baptista Ochando (doc. 1702-1734) es podria identificar amb el Joan Ochando que el 1702 fa l'escala i adoba el faristol de l'Hospital de Vila-real, i el 1734 realitza la imatge de sant Josep per al gremi de fusters de Castelló. Hi hauria un tercer germà, Lluís Ochando (doc. 1722-1739): el 1722 participa en la subhasta del retaule major del convent de les Agustines de Sant Mateu (acabat el 1731); el 1725 acaba l'esmentat retaule major de Valdealgorfa; el 1728 feia el sagrari i el cambril de la Mare de Déu de l'Avellà; entre 1735 i 1736 realitzava el retaule de les Ànimes d'Albocàsser, traçat pel seu fill Josep; el 1739 encara apareix citat. El 25 de maig de 1739 s'esmenta Lluís i la seva difunta muller, Pasquala, com a pares de Jeroni Ochando, jove fuster natural d'Alsamora que es casa amb Francesca Torrents, a la parròquia de Santa Maria del Mar de Barcelona (Arxiu Diocesà de Barcelona, Parròquies, Santa Maria del Mar, Expedients matrimonials 1738-1739, caixa 25, expedient 95; agreixo la notícia a Carles Dorico). Lluís també fou el pare de Josep II i Antoni.

Josep Ochando II (doc. 1721-1765) apareix sempre documentat com escultor resident a La Sènia, i puntualment a Morella. El 1721 i 1728 se li fan pagaments pel retaule de

les Ànimes a la parroquial de La Sènia. Entre 1722 i 1727 realitza el retaule de sant Antoni per a l'ermita de sant Sebastià de Vinaròs. El 1731 està a Montanejos possiblement treballant en alguna obra. El 1732 visura el retaule de Vallivana, agregat al municipi de Morella, que havia fet Vicent Dols (juntament amb Bartomeu Sales). Entre 1734 i 1736 realitza el retaule de la Trinitat per a l'arxiprestal de Morella. El 1735 executa el retaule de la Comunió a Vilafranca del Cid i traça el dit retaule d'Albocàsser. El 1737 contracta el retaule major de Castellote. El 1741 realitza el retaule de l'ermita de Nostra Senyora de l'Aigua a Castellote. El 1748 fa la visura del retaule de Belmonte de San José. El 1749 presenta un projecte pel retaule major de Torrecilla d'Alcanyís. El 1762 fa el retaule major de la parroquial de Tírig (l'Alt Maestrat). El 1765 acorda el retaule major de la capella de la Mare de Déu del Bon Succés de Valdealgorfa. Un fill d'aquest seria Josep III, que el 1738 com a "fadri escultor" es casa a La Sènia. El 1793 apareix un altre Josep (Josep IV?) que treballava a la capella dels Sants Patrons a Vinaròs.

Antoni Ochando (doc. 1732 – Lleida, 1773) és l'artífex amb una trajectòria més documentada, amb el seu col·laborador i gendre Gabriel Guàrdia (nascut a Fontdespatlla, el Matarranya). El 1732 està a Morella. El 1733 feia imatges i altars indeterminats a la parroquial de Catí. Abans d'establir-se al camp de Tarragona va treballar en data indeterminada a Mora d'Ebre. A partir de 1739 estableix el seu taller a Catalunya. Entre 1739 i 1747 resideix a Vilaplana (el Baix Camp), on realitza el retaule major de la parroquial (fig. 1); i el 1751 fa el retaule del Roser per al mateix temple.

El 1747 es contractat per fer el retaule major de l'església de Sant Feliu (fig. 2), a Constantí, on va establir el seu taller; on el 1755 també fabrica la caixa de l'orgue per a la mateixa parroquial, i se li atribueix el retaule de sant Antoni Abat. Tot i la data esmentada, el 1747, a damunt dels quatre relleus superiors hi havia una mena de sacra amb un número a dins, que composava l'any 1794, segurament la data en que fou daurat. El retaule de Constantí era una gran màquina escultòrica, d'uns 10 metres d'alçada; el Dr.

Aleu esmenta uns quinze metres, mides massa exagerades. L'estructura estava dividida en tres cossos: un banc (on hi havia dues portes laterals), un cos principal amb 10 columnes, i el pis superior (fig. 6). La imatge principal que centralitzava el retaule era la del sant titular, Feliu màrtir de Girona, nascut a una llegendària ciutat anomenada "Scilli" o "Scillis", segons les fonts, i que es situa a la província de l'antiga Cartago, al nord d'Àfrica; tot i que també podria tractar-se de l'antiga Illici, actual Elx. Sant Feliu porta una roda de molí, la qual li fou lligada al coll i fou llençat al mar des de la punta dels Guixols. Flanquejant els relleus del cos principal, a la zona de les columnes, hi havia quatre escultures d'apòstols (d'esquerra a dreta): sant Jaume el Major, vestit de pelegrí; sant Pere, amb les claus i una columna; sant Pau, amb l'espasa; i sant Joan evangelista, amb una copa i les escriptures dels evangelis.

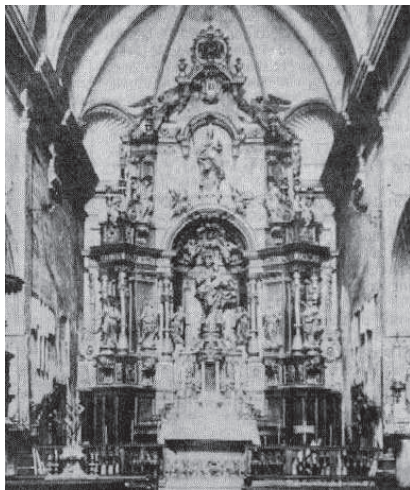

Fig. 1. Vilaplana 1746.

Fig. 2. Constantí 1747.

Al centre del pis superior hi havia la figura de sant Llorenç, vestit de diaca i amb les graelles a la mà (instrument del seu martiri). Segons el Dr. Aleu, els dos àngelets que flanquejen sant Llorenç portaven la palma del martiri i la corona de glòria, però la fotografia no permet una visualització clara. A sobre de les columnes centrals trobem dues figures femenines de genolls, que representen les virtuts la Fe (amb el ulls embenats i l'hòstia elevant-se del calze en la consagració eucarística) i l'Esperança (amb l'ancora, un recurs del navegant quan hi havia tempesta). A la resta del retaule trobem sis relleus amb escenes que narren diferents episodis de l'hagiografia del sant, que es llegeixen de dreta a esquerra, i de baix cap a dalt: 1- predicació de sant Feliu a Girona, "sen Feliu preÿcà al pòbol la fe de Crist, e anà-sse'n en la ciutat de Girona, en lo qual loc ausiren motes femnes lo seu sermó" (Vides de Sants Rosselloneses, III, p. 135) (fig. 7); 2- turment de sant Feliu a cop de bastons, "en Rofí, él lo manà batre ab fusts" (Vides... III, p. 136) (fig. 8); 3- lançament al mar de sant Feliu i posterior salvament pels àngels, "en Rofí manà que fos gitat en la mar ab les mans liguades... e mantenent tots los liguams ab què era ligat foren trencats, e anà sobre la mar, peu exut. E emig dels àngels, él, ab éls, cantava Al-leluya" (Vides... III, p. 137); 4- sanament de sant Feliu per un jove, "a él aparec un jovencel vestit de blancs vestiments... e quant l'ac tocat, él fo sanat de totes les nafres" (Vides, III, p. 137) (fig. 9); 5- martiri i mort de sant Feliu, "en Rofí lo manà tot pesseyar ab arpes de ferre, per què él se n'anà a Déu alegrement"; 6- donació de la corona d'or del rei Recared al sepulcre de sant Feliu (fig. 10).

Després treballa a: Riudecols (el 1753 executa el retaule del Roser), Reus (el 1753 fa el retaule major del convent carmelita de la Puríssima Concepció i 1769 acaba el retaule de santa Susanna per a l'església prioral de Sant Pere), Monroig del Camp (el 1754 fa el retaule de sant Antoni de Pàdua), La Pobla de Montornès (el 1755 confecciona el retaule del Roser per a la parroquial), El Vendrell (entre 1755-1758 realitza dos retaules, el de sant Sebastià i el dels Dolors), Poboleda (el 1758 fabrica dos retaules, el de sant Nicolau i el de sant Roc, el 1761 fabrica el de la confraria del Carme, i el 1761 fa el retaule del sant Crist), La Pineda al municipi de Vila-seca (entre 1758-1766 executa el retaule de l'ermita -figs. 3 i 4-), Riudecanyes (es documenta els anys 1762 i 1770 vinculat amb la realització del retaule del Roser per a la parroquial) i Alforja (el 1767 també fa un retaule del Roser). A partir de

Fig. 3. Pineda 1758

1759 realitza escapades a les comarques de Ponent, a Juneda (entre 1759-1763 fa cinc retaules a la parroquial, el major dedicat al Salvador -fig.5-, el de sant Antoni de Pàdua, el de sant Esteve, el de sant Joan i el de la Mare de Déu de la Soledat, també se li podria atribuir un sisè, el de l'Assumpta), a l'Albi (el 1767 confecciona el retaule de sant Joan i sant Pere), i mor a Lleida "ahont anà per treballar". El 1784 trobem a Miquel Pescara, daurador de Juneda, que feineja a Arenys de Lledó i Arnes, i, anteriorment, el 1773 Pescara diu que era veí d'Horta de Sant Joan; potser en aquestes obres també hi va intervenir el dit Antoni Ochando. Entre les obres descartables de la seva producció, tot i que se li havien atribuït, hi ha: el retaule major de la parroquial de Cornudella de Montsant, fou capitulat el 1730 per Isidre Espinalt i Serra-Rica;

Fig. 4. Pineda 1758

així com el retaule major del convent de Sant Domènec a Tarragona, realment és una obra contractada el 1743 per Lluís Bonifàs i Sastre, juntament amb el seu fill Baltasar.

No sabem si germà o cosí dels dits Josep II i Antoni és Manel Ochando I (doc. 1737-1760). El 1737 avala les obres del seu nebot a Betxí. El 1742 se li paguen dos altars col·laterals (de la Visitació i de sant Antoni Abat) per a l'ermita de Gràcia a Vila-real. El 1756 contracta el retaule major de la parroquial de la Salsadella. El 1760 esmentat com "Manuel Hochando mayor" treballa el retaule de la Mare de Déu dels Dolors a Eslida. Manel va tenir tres fills: Manel II, Ramon i Bernat.

El 1760 Manel Ochando II (doc. 1760-1789), també esmentat com a "Manuel Hochando menor", treballa a Eslida. El 1766 realitza el retaule del Roser a la parroquial de Tírig. Entre 1773 i 1779 feineja en el retaule major de l'ermita de sant Antoni a Betxí (la Plana Baixa). El 1780 capitula el retaule del Dolç Nom de Jesús per a la parroquial de Betxí. I el 1789 fa el retaule dels Dolors a l'església conventual dels carmelites a Vila-real.

Fig. 5. Juneda 1959 (Martinell 1963, lám. 69)

1 Sant Feliu	9 Predicació de sant Feliu a Girona
2 Sant Llorenç	10 Turment de sant Feliu amb bastons
3 Sant Jaume	11 Llançament al mar de sant Feliu
4 Sant Pere	12 Sanament de sant Feliu per un jove
5 Sant Pau	13 Martiri i mort de sant Feliu
6 Sant Joan	14 Donació de la corona del rei Recared
7 Fe	
8 Esperança	

Fig. 6. Estructura retaule Sant Feliu de Constantí

Fig. 7. Predicació Sant Feliu a Girona

Fig. 8. Turment de Sant Feliu amb bastons

Fig. 9. Sanament de Sant Feliu i llançament al mar

Fig. 10. Donació de corona d'or i martiri de Sant Feliu

El 1760 Ramon Ochando (doc. 1760-1777) treballa amb el seu pare i germans a Eslida. El 1768 executa el capdemunt del retaule de la Comunió de la l'arxiprestal de Castelló, juntament amb Manel Bisbal (llavors esmentat com a escultor de Benicarló, però el 1753, quan entra d'aprenent al taller d'Ignasi Vergara, diu que era natural de Cabanes –la Plana Alta–). I el 1777 feia un nou retaule de a l'ermita de Nostra Senyora de Lledó a Castelló.

El 1760 Bernat Ochando (doc. 1760-1783) treballa amb el seu pare i germans a Eslida. I el 1783 realitza obres a la capella de Sant Climent de l'arxiprestal de Sant Mateu. Un Domènec Ochando (doc. 1789-1798) té el taller a València, el 1788 un nebot seu, anomenat Miquel Jeroni Ochando, fill de Manel i nascut el 1769, havia acabat el període d'aprenentatge; i el 1768 es matricula com oficial en el gremi de fusters de la capital del Túria.

El tema no està clos, ja que hi ha atribucions als Ochando en un grapat de viles del País Valencià: Portell de Morella, Morella, Traiguera, Cincorres, Almassora, Vall d'Uixó, Lluçena del Cid o Artana.

BIBLIOGRAFIA

Miquel ALEU PADRENY, "L'església de Constantí vista pel seu escolanet (de l'any 1917 al 1922)", *Estudis de Constantí*, Constantí, 13, 1997, p. 54-57.

Salvador ARROYO JULIVERT, "Retaules i retaulistes a l'església del Vendrell. II. L'obra d'Antoni Ochando", *Miscel·lània Penedesenca*, Vilafranca del Penedès, 17, 1993, p. 271-298.

- Eduardo CODINA ARMENGOT, "Artista y artesanos del siglo XVIII en Castellón", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló, 22, 1946, p. 271 i 300.
- Carles DORICO ALUJAS, "Dues obres de l'escultor Pere Costa a Santa Coloma de Queralt", *Recull*, Santa Coloma de Queralt, 4, 1996, p. 69.
- Antonio FONTS GONDOLBEU, *Monografía acerca del origen del monasterio de Scala Dei y de la villa de Poboleda*, Barcelona, 1914.
- Yolanda GIL SAURA, *Arquitectura barroca en Castellón*, Castelló, 2004, p. 412.
- Elvira GUAL ALMARCHA, *El sistema ornamental de la cerámica de Alcora: de la primera escuela de Fontainebleau y Francisco I, a la primera época de Alcora y el Conde de Aranda*, Castelló, 1998, p. 68-71, 78-80 i 246.
- Antoni IGUAL ÚBEDA - Francesc MOROTE CHAPA, "Escultores valencianos del siglo XVIII", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló, 1932-1933, 13, p. 316 i 384.
- Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, III (Barroc acadèmic 1731-1810), Barcelona, 1963, p. 143-144.
- Josep MIRALLES i SALES, "Notes històriques de Tírig", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló, 54, 1978, p. 58.
- Ferran OLUCHA i MONTINS. "Unes notes sobre els escultors Ochando", *Centre d'Estudis del Maestrat*, 49-50, 1995, p. 73-84.
- Juan PUIG PUIG, "Escultores en Catí", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló, 18, 1943, p. 304.
- Roser PUIG i TÀRRECH, "El taller d'escultura d'Antoni Ochando a Constantí (s. XVIII)", *Estudis de Constantí*, Constantí, 12, 1996, p. 41-55.
- Ángel SÁNCHEZ GOZALBO, "El escultor Vicente Dols Ximeno", *Las Provincias. Almanaque para 1934*, València, 1934, p. 411.
- J. SOLANELLES i ROCASEGAT, "El Jesús Nazareno de Bechí", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló, 15, 1934, p. 113-114.
- Teresa THOMSON LLISTERRI, *Las artes en el Bajo Aragón en la primera mitad del siglo XVIII: estudio documental*, Alcanyís, 1998, p. 114-117, 120-121, 124, 127-131 i 294.
- Teresa THOMSON LLISTERRI, *Las artes en el Bajo Aragón en la segunda mitad del siglo XVIII: estudio documental*, Alcanyís, 2002, p. 132-133 i 146-147.
- Joan-Ramon TRIADÓ, *L'època del Barroc, s. XVII-XVII*, (Història de l'art català, V), Barcelona, 1984, p. 186.
- Mercè VIDAL i SOLÉ, "L'escultor vuitcentista Antoni Ochando i la seva activitat a la diòcesi de Tarragona", *Revista del Centre de Lectura de Reus*, Reus, 18, 1989, p. 7-11.
- Mercè VIDAL i SOLÉ, "El retaule major de l'ermita de la Pineda i el seu entorn", *Treballs Canongins*, La Canonja, 1990, p. 210-219.
- Vides de sants rossellonesos*, (edició consultada: a cura de Charlotte S. Maneikis KNIAZZEH - Eduard J. NEUGAARD, Barcelona, 1997, 3 vols.).

